

4. McConnell E., Janulis P., Phillips G., Truong R., Birkett M. Multiple minority stress and LGBT community resilience among sexual minority men. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. 2018. Vol. 5, P. 1–12.
5. Ormel J. Personality as modifier of the life event – distress relationship: A longitudinal structure equation model. *Person. Individ. Diff.* 1988. Vol. 9. No 6. P. 973–982.
6. Southwick S., Bonanno G., Masten, A., Panter-Brick C., Yehuda, R. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 2014. Vol. 5(1). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4185134/> (дата звернення 12.04.2024).
7. Ward J., Brady A., Jazdzewski R., Yalch M. Stress, Resilience, and Coping. *Emotion, Well-Being, and Resilience*. Palo Alto University. USA. P. 3-10.
8. Widiger T., Smith G. Personality and psychopathology. *Handbook of Personality: Theory and Research (3rd ed.)*. The Guildford Press. New York. 2008. P. 743–769.

Сергій Захарін,

доктор економічних наук,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України,

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ОСВІТА

Забезпечення доступу до освіти в умовах воєнного стану в Україні стало першочерговою необхідністю вітчизняної освітньої галузі. Військове вторгнення росії в Україну призвело до численних людських жертв і величезних руйнувань, у тому числі освітньої інфраструктури - 928 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів (Освіта під загрозою, 2022), було зупинено освітній процес в усіх закладах країни. Окрім того, згідно з даними ЮНІСЕФ, за перший місяць війни, розв'язаної рф в Україні, місце проживання змінили приблизно 4,3

млн дітей - більше половини дитячого населення країни. Зокрема, понад 1,8 млн дітей виїхали в країни Європи, 2,5 млн – внутрішньо переміщені особи всередині України (UNICEF, 2022). 25 лютого 2022 р. Міністерство освіти і науки України з метою забезпечення всіх учасників освітнього процесу рекомендувало закладам освіти припинити освітній процес та оголосити двотижневі канікули (МОН України, 2022). Проте зусиллями команди Міністерства освіти і науки України, зокрема і директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти, вдалося відновити освітній процес у дистанційній формі у більшості закладів.

Працівники директорату підготували та видали накази, які забезпечували право дітей на здобуття освіти незалежно від їхнього місця перебування.

Було ужито заходи для гарантованого права педагогічних працівників на працю та отримання винагороди за неї. Міністерство рекомендувало засновникам та керівникам закладів освіти під час організації освітнього процесу за різними формами долучати і тих педагогічних працівників, які вимушено залишили місця постійного проживання.

Забезпечено виготовлення та видавання документів про освіту державного зразка випускникам закладів загальної середньої освіти незалежно від місця їхнього проживання (перебування).

Директорат розробив методичні рекомендації щодо підготовки закладів освіти до нового навчального року в умовах воєнного стану та щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у 2022/2023 навчальному році.

Спільно з ЮНІСЕФ проведено роз'яснювальну роботу щодо організації освітнього процесу у закладах освіти в умовах воєнного стану.

Затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року та заходи щодо її реалізації.

З метою забезпечення максимальної підтримки осіб з ООП на час воєнних дій розширено можливості інклюзивно-ресурсних центрів.

Зокрема, відповідно до внесених до Положення про інклюзивно-ресурсний центр змін: розширено завдання ІРЦ; надано додаткові гарантії для осіб з

особливими освітніми потребами, які вимушено змінити місце проживання (перебування); передбачено можливості для подання заяв, одержання висновків про комплексне психолого-педагогічне оцінювання розвитку особи та отримання консультацій фахівцями ІРЦ особами, з якими перебуває дитина; надано можливість використання документів через систему «Дія»; зменшено термін проведення комплексного оцінювання для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання; розширено можливості для проведення повторного комплексного оцінювання розвитку дитини, зокрема з метою моніторингу розвитку особи (за згодою батьків).

Також передбачено можливості для дітей, що постраждали внаслідок воєнних дій, зокрема тих, хто набув психологічні травми. Відкрито телеграм-канал «Підтримай дитину» для надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, зокрема дітям з ООП.

Для забезпечення безперервності освітнього процесу для учнів з ООП підготовлено та ухвалено низку нормативних документів (постанова КМУ від 26.04.2022 № 483, якою внесено зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти та Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти).

У межах ініціативи першої леді Олени Зеленської МОН реалізує проекти щодо формування спроможності педагогічних працівників та батьків надавати першу психологічну підтримку дітям під час здобуття освіти для досягнення найкращих результатів навчання, зокрема розроблено курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час і після завершення воєнних дій».

Наприкінці червня 2022 року Міністерство освіти та науки України (МОН) опублікувало лист «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього простору в 2022/23 навчальному році», де визначається чи не найбільш пріоритетним напрямком у діяльності закладів освіти - гарантування безпечних умов навчання та праці для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням досвіду роботи закладів освіти в умовах воєнного часу, а також –

забезпечення якості освіти, яка буде впливати на перспективи добробуту нинішніх здобувачів освіти, їх родин, громад і країни в цілому впродовж десятиліть. Можна припустити, що такі формулювання відображають розуміння державного органу потреб суспільства у безпеці, яка нещадно порушена діями РФ, та якості освіти. При цьому МОН акцентує увагу на викликах та загрозах, які є реальними для сучасного українського суспільства, зокрема: продовження воєнних (бойових) дій та можливих артилерійських обстрілів в межах окремих територій, загрози ракетно-бомбових ударів та діяльності диверсійно-розвідувальних груп, терористичних актів, можливих руйнувань (пошкоджень) критичної інфраструктури та обмежень у використанні енергоресурсів, комендантської години та загальної мобілізації на всій території країни.

На початку 2022-2023 навчального року запущено практичну роботу Державної установи «Школа супергероїв», яка надає освітні послуги дітям, що перебувають на лікуванні або реабілітації в закладах охорони здоров'я. Сфера діяльності - організація та забезпечення освітніх послуг у сфері дошкільної та повної загальної середньої освіти особам, які перебувають на стаціонарному лікуванні або яким надається реабілітаційна допомога в закладах охорони здоров'я.

На початку 2022-2023 навчального року спільно з громадською організацією «Маленьке серце з мистецтвом» було утворено 8 філій, які найближчим часом будуть внесені в ДУ «Школа супергероїв»: відновити/побудувати укриття у 100% закладів загальної середньої освіти; реалізувати ініціативу першої леді Олени Зеленської із психологічної та емоційної підтримки учасників освітнього процесу; забезпечити здорове харчування для здобувачів освіти; організувати підвезення всіх учасників освітнього процесу; оновити 100% освітніх програм та електронних версій підручників для нової української школи; створити 25 STEM-центрів у закладах післядипломної освіти та обладнати всі школи STEM-лабораторіями.

Вивчення думки працівників сфери освіти, здобувачів освіти й батьків щодо навчання у період воєнного стану, дало змогу з'ясувати низку питань, що

потребують швидких системних рішень, зокрема: налагодження роботи психологічної служби для допомоги здобувачам освіти різних рівнів, педагогічним працівникам у подоланні впливу травматичних подій на психічний розвиток. Означене передбачає як підвищення кваліфікації практичних психологів закладів освіти з цього напрямку, так і запровадження проблемних психоедукаційних курсів для широких верств населення; налагодження системної роботи з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, що потребує цілеспрямованої фінансової, правової, науково-методичної підтримки. Актуальним є створення адресних освітніх дорожніх карт для постраждалих внаслідок війни здобувачів освіти; узагальнення та популяризація досвіду роботи з означеною когортою здобувачів освіти педагогів-практиків, а також консолідація відповідних наукових пошуків, що сприятимуть підготовці інформаційного й методичного забезпечення роботи (з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, були під впливом травматичних подій та потребують психологічної підтримки); підготовка педагогічних працівників, практичних психологів закладів освіти до роботи з дітьми та молоддю, які пропустили значну частину навчання, були під впливом травматичних подій та потребують психологічної підтримки на етапі навчання в закладах вищої освіти та на курсах підвищення кваліфікації.

Наприкінці червня 2022 року Міністерство освіти та науки України (МОН) опублікувало лист «Про підготовку до початку та особливості організації освітнього простору в 2022/23 навчальному році», де визначається чи не найбільш пріоритетним напрямком у діяльності закладів освіти - гарантування безпечних умов навчання та праці для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням досвіду роботи закладів освіти в умовах воєнного часу, а також – забезпечення якості освіти, яка буде впливати на перспективи добробуту нинішніх здобувачів освіти, їх родин, громад і країни в цілому впродовж десятиліть. Такі формулювання відображають розуміння державного органу потреб суспільства у безпеці, яка нещадно порушена діями РФ, та якості освіти. При цьому МОН акцентує увагу на викликах та загрозах, які є реальними для сучасного українського

суспільства, зокрема: продовження воєнних (бойових) дій та можливих артилерійських обстрілів в межах окремих територій, загрози ракетно-бомбових ударів та діяльності диверсійно-розвідувальних груп, терористичних актів, можливих руйнувань (пошкоджень) критичної інфраструктури та обмежень у використанні енергоресурсів, комендантської години та загальної мобілізації на всій території країни.

Водночас ми можемо аналізувати ефективність заходів, здійснюваних нашою державою для запобігання та реагування на напади й загрози нападів на навчальні заклади, а також розробку та забезпечення таких національних стратегічних рамок, які б містили у відповідних випадках комплексні заходи для запобігання описаним загрозам, пов'язаним зі школами, включаючи безпеку дітей і вчителів під час війни, а також на постконфліктних етапах.

Список використаних джерел

1. Lu, Wang & Xiaoting, Wang, Qiang, Ju, Quanwei, Li, Manyi, Li, Wei, Zhang. Game-Based Mobile Learning System for Campus on Android Platform. *Edutainment Technologies Educational Games and Virtual Reality / Augmented Reality Applications: Proceedings of the 6th International Conference on E-learning and Games, Edutainment* (Vol. 1, pp. 55-62). September 7-9, 2011, Taipei, Taiwan. Berlin, Heidelberg: Springer. <https://jurfem.com.ua/bezpechna-shkola-vyklyky-systemy-osvity-v-umovakh-viyny/>

2. Захарін С.В. Проблеми та перспективи гібридного освітнього процесу у закладах освіти. *Вісник науки та освіти*. (Категорія Б). (Серія «Педагогіка»): журнал. Видавнича група «Наукові перспективи», 2023. № 4(10) 2023. С. 469-478. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive> <https://lib.iitta.gov.ua/735218/>

3. Захарін С.В. Актуальні наукові інновації: формування системи безпечної освіти України в умовах війни. *Огнев'юківські читання «Освіта — сутність часу»* присвячені пам'яті доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України, заслуженого працівника освіти України, повного кавалера ордена «За заслуги» Віктора Олександровича Огнев'юка (10 квітня 2023 року м. Київ,

Київський університет імені Бориса Грінченка). 2023. С. 36. URL: <https://kubg.edu.ua/informatsiya/naukovtsyam/podiji/7958-vseukrainska-naukovo-praktychna-onlain-konferentsiia-z-mizhnarodnoiu-uchastiu-innovatsiini-osvitni-praktyku-pidhotovky-suchasnoho-pedahoha-v-umovakh-realizatsii-kontseptsii-nova-ukrainska-shkola.html>

4. Захарін С.В. Нові виклики для української освіти під час війни. Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства в XXI столітті: збірник тез доповідей міжнародної науковопрактичної конференції (Біла Церква, 30 березня 2023 р.). Біла Церква: ЦФЕНД, 2023. С. 10-12. URL: http://www.economics.in.ua/2023/04/blog-post_9.html <https://lib.iitta.gov.ua/734913/>

Dr. hab. Krzywkowska Justyna,

*Assistant Professor,
University of Warmia and Mazury in Olsztyn,
Branch in Elk (Poland)*

THE ROLE OF CONSCIENCE CLAUSE IN THE POLISH LEGAL ORDER

Freedom of conscience and religion is a determinant of a democratic state and society in the modern world. As emphasised in Art. 18 of the Universal Declaration of Human Rights of 1948, this right includes freedom to change religion or opinions, as well as freedom to manifest one's religion or opinions individually or collectively, in public or in private. Pursuant to Art. 9 of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and Art. 18 section 3 of the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, freedom to manifest one's religion or belief may be subject only to such limitations as are provided for by law and are necessary to protect public security, public order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others. It is worth mentioning here, for example, Art. 10 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which clearly states that the right to refuse to act contrary to one's conscience is recognised, in accordance with